

Ἡ καταγωγή τῆς Δυοφυσικῆς Φόρμουλας τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας*

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ**

Εἰσαγωγή

Ἡ δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας («ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν... ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενον»)¹ ποὺ ἀποτελεῖ, ὡς γνωστό, τὴν πιὸ κρίσιμη καὶ ἀποφασιστικὴ διατύπωσή του, ὑπῆρξε ἀμέσως μετὰ τὴν Δ΄ Οἰκου-
μενικὴ Σύνοδο σημεῖο ἀντιλεγόμενο μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων ὑποστηρικτῶν της

---

* Εἰσήγηση ποὺ ἔγινε στὸ Δ΄ Διεθνὲς Συμπόσιο Ὁρθοδόξων Δογματολόγων ποὺ ἔλαβε χώρα μετὰξὺ 22-25 Σεπτεμβρίου 2013 στὴ Σόφια τῆς Βουλγαρίας, μὲ θέμα: «Δόγμα καὶ ὀρολογία στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση σήμερα».

** Ὁ Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

1. Τὸ καθαντὸ δογματικὸ μέρος τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας, τὸ ἀποκαλούμενο καὶ «σύμβολο», ἔχει κατὰ στίχους ὡς ἑξῆς:

1. «Ἐπόμενοι τοῖνυν τοῖς ἁγίοις πατράσιν
2. ἓνα καὶ τὸν ὁμολογεῖν υἱὸν
3. τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν
4. συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν,
5. τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι
6. καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι,
7. θεὸν ἀληθῶς καὶ ἀνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν
8. ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος,
9. ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα
10. καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα,
11. κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας,
12. πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα,
13. ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν
14. δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν
15. ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τῆς θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα,
16. ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν υἱὸν κύριον μονογενῆ,
17. ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως ἀτρέπτως ἀδιαιρέτως ἀχωρίστως γνωριζόμενον,
18. οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν,
19. σφριζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως

καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ἀντιπάλων τῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν εἶναι ἀνεξήγητο, γιατί ἡ φόρμουλα αὐτὴ ὄχι μόνο φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ μὴν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, τὸν ὁποῖο οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι θεωροῦσαν ὡς μοναδικὴ καὶ ἀδιαμφισβήτητη ἀuthεντία γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος, ἀλλὰ φαίνεται καὶ νὰ μοιάζει ἐντυπωσιακὰ μὲ ὀρισμένες δυοφυστικὲς ἐκφράσεις πὺ εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Νεστόριος.

Ὡστόσο, ὅπως θὰ δοῦμε κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θέματός μας, ἡ ἄμεση πηγὴ τῆς δυοφυστικῆς αὐτῆς φόρμουλας δὲν εἶναι νεστοριανικὴ ἢ νεστοριανίζουσα, ἀλλὰ, ὅπως ἀπέδειξε πλέον πειστικὰ ἢ σύγχρονη ἔρευνα, εἶναι ἀπολύτως ὀρθόδοξη, καὶ μάλιστα μὲ ἐμφανέστατο κυρίλλειο χαρακτῆρα: εἶναι ἡ Ὁμολογία πὺ διατύπωσε στὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τοῦ 448 ὁ Βασίλειος Σελευκείας, ὁ ὁποῖος παράγει τὴ φόρμουλα αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας². Μὲ ἄλλα λόγια ἡ φόρμουλα αὐτὴ, πρὶν χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ Βασίλειο Σελευκείας καὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας μὲ τὴν ὀρθόδοξη, καὶ μάλιστα κυρίλλεια σημασία τῆς, εἶχε κατανοηθεῖ καὶ χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Νεστόριο μὲ διαιρητικὴ χριστολογικὴ σημασία.

Ἄς ἔλθουμε ὅμως νὰ δοῦμε ἀναλυτικότερα ποιά εἶναι ἡ ἔννοια, μὲ τὴν ὁποία χρησιμοποίησε τὴ φόρμουλα αὐτὴ ὁ Νεστόριος, καὶ ποιά ἡ ἔννοια, μὲ τὴν

20. καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης,

21. οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον,

22. ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ

23. θεὸν λόγον κύριον Ἰησοῦν Χριστόν,

24. καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφήται περὶ αὐτοῦ

25. καὶ αὐτὸς ἡμᾶς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσεν

26. καὶ τῶ τῶν πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε σύμβολον» (MANSI [= J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, Graz 1969-1961] VII, 116· ACO [= E. Schwartz, *Acta Conciliorum Oecumenicorum, Berolini et Lipsiae 1927-1940*] II,1,2, 129[325] ἐξ.).

2. Βλ. κυρίως ΤΗ. ŠAGI-BUNIĆ, «Duo perfecta et duae naturae in definitionem dogmatica chalcedonensi», στὸ *Laurentianum* 5(1964), σ. 325 κ.έ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «*Deus perfectus et homo perfectus*» a *Concilio Ephesino* (a. 431) ad *Chalcedonense* (a. 451), Romae-Friburgi Brig.-Barcinone 1965, σ. 219 ἐξ. Μ. VAN PARYS, «L'évolution de la doctrine christologique de Basile de Seleucie», στὸ *Irenikon* 44(1971), σ. 405 ἐξ. Α. DE HALLEUX, «La définition christologique à Chalcedoine», στὸ *Revue Théologique de Louvain* 7(1976), σ. 160 κ.έ. Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *Γένεση καὶ πηγὲς τοῦ Ὁροῦ τῆς Χαλκηδόνας. Συμβολὴ στὴν ἱστοριοδογματικὴ διερεύνηση τοῦ Ὁροῦ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 173 κ.έ.

ὅποια τὴν κατανόησαν καὶ τὴ χρησιμοποιοῦσαν τόσο ὁ Βασίλειος Σελευκείας στὴν ἐν λόγῳ Ὁμολογία τοῦ ὅσο καὶ οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνος στὸν Ὅρο πὸ συνέταξαν.

α) Ἡ ἔννοια τῆς δυοφυσικῆς φόρμουλας «εἷς Χριστὸς» ἢ «υἱὸς ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενος» κατὰ τὸν Νεστόριο καὶ τὸν Βασίλειο Σελευκείας

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Ὅρου τῆς Χαλκηδόνος «εἷς Χριστὸς» «ἢ υἱὸς ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενος» διατυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ἀπὸ τὸν Βασίλειο Σελευκείας στὴν Ὁμολογία τοῦ στὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τοῦ 448³. Ὡστόσο εἶναι γεγονὸς ἀδιαμφισβήτητο ὅτι, πρὶν χρησιμοποιηθεῖ ἡ φόρμουλα αὐτὴ ἀπὸ τὸν Βασίλειο, εἶχε χρησιμοποι-

3. Βλ. σχετικὰ Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *ὄπ. παρ.*, σ. 172 κ.έ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 119 ἐξ., 235 κ.έ. Ἡ Ὁμολογία τοῦ Βασιλείου στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448 ἔχει κατὰ στίχους ὡς ἐξῆς:

1. «Τίς δύναται ταῖς τοῦ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου μέμψασθαι φωναῖς;
2. ὃς τὴν ἀσέβειαν Νεστορίου μέλλουσαν ἐπικλύζειν τὴν οἰκουμένην
3. ἐπέσχευεν διὰ οἰκείας συνέσεως
4. ἀκείνου διαιροῦντος εἰς δύο πρόσωπα καὶ δύο υἱοὺς
5. τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα Χριστὸν
6. αὐτὸς ἔδειξεν ἐπὶ ἑνὸς προσώπου καὶ υἱοῦ καὶ κυρίου καὶ δεσπότη τῆς κτίσεως
7. θεότητά τε γνωριζομένην τελείαν καὶ ἀνθρωπότητα τελείαν.
8. ἀποδεχόμεθα τοίνυν πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ γεγραμμένα καὶ ἐπεσταλμένα
9. ὡς ἀληθῆ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐχόμενα
10. καὶ προσκυνοῦμεν τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
11. ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον.
12. τὴν μὲν γὰρ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ προαιώνιον
13. ὡς ὃν ἀπαύγασμα τῆς τοῦ πατρὸς δόξης,
14. τὴν δὲ ὡς ἐκ μητρὸς δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς
15. λαβὼν ἐξ αὐτῆς ἦνωσεν ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν
16. καὶ κεχημάτικεν ὁ τέλειος θεὸς καὶ υἱὸς τοῦ θεοῦ
17. καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου,
18. πάντας ἡμᾶς σῶσαι βουληθεῖς
19. ἐν τῷ γενέσθαι κατὰ πάντα ἡμῖν παραπλήσιος πλὴν ἁμαρτίας.
20. τοὺς δὲ ἐναντιούμενους τοῖς τοιούτοις δόγμασιν
21. ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας εἶναι φαμέν» (Mansi VI, 828· ACO II,1,1, 179).

ηθεῖ, ἴσως ὄχι αὐτολεξεί, ἀλλὰ πάντως μὲ παρεμφερῆ μορφή, ἀπὸ τὸν Νεστόριο. Δύο τουλάχιστον ἀπὸ τὶς ὁμιλίες τοῦ Νεστορίου δείχνουν ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν στὴν ἀντιοχειανὴ χριστολογικὴ παράδοση ὁ ἀρχιτέκτονας τῶν δυοφυσικῶν ἐκφράσεων τοῦ τύπου «εἷς υἱὸς... ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενος». Σὲ ἀπόσπασμα μιᾶς ὁμιλίας του, πού ἀναφέρεται στὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, γράφει χαρακτηριστικὰ: «Γνωρίζομεν τοίνυν τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ βρέφους καὶ τὴν θεότητα, [ὁμολογοῦμεν τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν...], τὸ τῆς υἰότητος τηροῦμεν μοναδικὸν ἐν ἀνθρωπότητος καὶ θεότητος φύσει»⁴. Σὲ ἀποσπάσματα ἐπίσης μιᾶς ὁμιλίας του *Περὶ Πίστεως*, πού σώζονται σὲ συριακὴ μετάφραση, σημειώνει: «[... ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν θεωρούμενον ἐν ἀκτίστῳ καὶ κτιστῇ φύσει... Γνωρίζεται οὖν ὡς εἷς Χριστὸς ἐν δύο φύσεσιν, θεία τε καὶ ἀνθρωπίνη, ὄρατῇ καὶ ἀοράτῳ... εἷς υἱὸς ἐν δύο φύσεσιν]»⁵. Ὅπως γίνεται σαφές, ὄχι μόνον ἡ ἔκφραση «εἷς Χριστὸς» ἢ «υἱὸς ἐν δύο φύσεσιν», ἀλλὰ καὶ ἡ σύνδεση μὲ τὴν ἔκφραση αὐτὴ τοῦ ρήματος «γνωρίζεσθαι» ἀποτελοῦν κοινὸ τόπο μεταξὺ τῶν παραπάνω ἀποσπασμάτων τῶν δύο ὁμιλιῶν τοῦ Νεστορίου καὶ τῆς δυοφυσικῆς φόρμουλας τοῦ Βασιλείου. Ἴσως ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ γιατί, ὅταν ὁ Βασίλειος διατύπωσε γιὰ ἄλλη μία φορὰ τὴ δυοφυσικὴ του φόρμουλα στὴ Χαλκηδόνα, οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἄλλοι μονοφυσιζόντες ἐπίσκοποι φώναξαν: «ταῦτα Νεστόριος ἐφρόνει· ταῦτα Νεστόριος ἐβόα»⁶.

Δὲν ἀποκλείεται βέβαια ὁ Βασίλειος, πού γνώριζε καλά, ὅπως δείξαμε σὲ σχετικὴ μελέτη μας, τὶς ὁμιλίες καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Νεστορίου⁷, νὰ παρέλαβε τὴ δυοφυσικὴ φόρμουλα «εἷς Χριστὸς» ἢ «υἱὸς ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενος» ἀπὸ τὸν Νεστόριο ἢ, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν συνέβη κάτι τέτοιο, νὰ τὴν παρέλαβε μέσα ἀπὸ τὴν ἀντιοχειανὴ χριστολογικὴ παράδοση, ὅπου θὰ ἦταν ἀσφαλῶς εὐρύτατα γνωστὴ· ἀνέλαβε ὁμως ἤδη στὴν Ὁμολογία του στὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τοῦ 448 –καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς φαίνεται ἡ γόνιμη καὶ δημιουργικὴ

4. Βλ. FR. LOOFS, *Nestoriana. Die Fragmente des Nestorius*, Halle 1905, σ. 328. Τὸ ἀπόσπασμα πού βρῖσκεται μέσα σὲ ἀγκύλες σώθηκε μόνον σὲ συριακὴ μετάφραση, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Loofs τὸ περιέλαβε μεταφρασμένο στὰ γερμανικὰ μέσα στὸ σωζόμενο ἑλληνικὸ ἀπόσπασμα. Στὰ ἑλληνικὰ τὸ ἀποδίδουμε σὲ ἀρχαιοπρεπῆς ὕφος, προσπαθώντας νὰ τοῦ δώσουμε κατὰ προσέγγιση τὴν ἀρχικὴ του μορφή.

5. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 330. Τὰ ὅσα λέγονται στὴν παραπάνω ὑποσημείωση ἔξαφορμῆς τοῦ σωζόμενου σὲ συριακὴ μετάφραση ἀποσπάσματος τοῦ Νεστορίου ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸ ἀπόσπασμα αὐτό.

6. Βλ. MANSI VI, 636· ACO II,1,1, 93.

συμβολή του στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ αντιοχειανής και ἀλεξανδρινής Χριστολογίας- όχι ἀπλῶς νὰ τὴ χρησιμοποιήσει ὀρθόδοξα καὶ μάλιστα ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου, τὸν ὁποῖο χαρακτηρίζει «φρενοβλαβῆ»⁸, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴ συνδέσει γενετικά καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενό της μὲ τὸν Κύριλλο, θεωρώντας ὡς πηγὴ τῆς τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας του.

Ἄλλωστε ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ὁμολογίας του ὄχι μόνον στρέφεται ρητὰ ἐναντίον τῆς αἰρέσεως τοῦ Νεστορίου, ἀλλὰ προβάλλει μὲ θέρη καὶ ἐνθουσιασμό τὸν ἀδιαμφισβήτητο χαρακτήρα τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου⁹. Ἐνῶ, ὅπως ἐπισημαίνει, ὁ Νεστόριος μὲ τὴν ἀσεβῆ διδασκαλία του διαίρουσε «τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν καὶ σωτῆρα Χριστόν» σὲ «δύο πρόσωπα καὶ δύο υἱούς» (στίχ. 4-5), ὁ Κύριλλος ἔδειξε «ἐπὶ ἑνὸς προσώπου καὶ υἱοῦ καὶ κυρίου καὶ δεσπότη τῆς κτίσεως θεότητά τε γνωριζομένην τελείαν καὶ ἀνθρωπότητα τελείαν» (στίχ. 6-7). Ἰδιαίτερα δὲ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Βασίλειος παραφράζοντας μὲ πρωτότυπο καὶ δημιουργικὸ τρόπο τὴν ἐρμηνεῖα ποὺ κάνει ὁ Κύριλλος στὴ «διπλὴ τελειότητα» («θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον»)¹⁰ τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν (433), ὅπως τὴν διατυπώνει στὴν ἐπιστολὴ του στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας («τέλειος... ἐν θεότητι καὶ τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι»)¹¹, οὐσιαστικά συνοψίζει τὸ πεντόσταγμα τῆς Χριστολογίας τοῦ Κυρίλλου, μὲ τρόπο ὥστε νὰ ἀποκλείεται σαφῶς ὁ Νεστοριανισμός.

Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο ὑπάρχει σχετικὰ μὲ τὴν ὑπὸ συζήτησιν δυοφυσική φόρμουλα μία ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ Νεστορίου καὶ Βασιλείου. Γιὰ τὸν Νεστόριο ὁ «εἷς Χριστὸς καὶ υἱός», γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει λόγο, δὲν εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅπως γιὰ τὸν Βασίλειο, ἀλλὰ τὸ ἡθικὸ πρόσωπο ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν δύο φύσεων. Ἄλλωστε οἱ ὄροι «Χριστός» καὶ «υἱός» στὸν Νεστόριο δὲν δηλώνουν ἀποκλειστικὰ τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὶς δύο φύσεις του· εἶναι «μηνύματα» τῶν δύο φύσεων¹². Ἀντίθετα γιὰ τὸν

7. Βλ. Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 44 κ.έ.

8. Βλ. MANSI VI, 636· ACO II,1,1, 92.

9. Βλ. ὑποσημ. 3, στίχ. 1-7.

10. Βλ. MANSI, VI, 668· ACO II,1,1, 108.

11. Βλ. PG 77, 180 B· Mansi VI, 672· ACO II,1,1, 110.

12. Βλ. FR. LOOFS, *ὄπ. παρ.*, σ. 171, 175, 176, 182, 192, 196, 211, 254, 269, 271, 273, 274, 295, 307, 317, 318, 336, 358, 361. Βλ. καὶ F. NAU, *Nestorius. Le livre d' Héraclide de Damas* (traduit en francais), Paris 1910, σ. 146, 184, 185. G. L. DRIVER - L. HODGSON, *Nestorius. The Bazaar of Heracleides* (newly translated from the syriac), Oxford 1925, σ. 166, 207, 209.

Βασιλείο ὁ «εἷς Χριστός» πού «γνωρίζεται ἐν δύο φύσεσιν», ὅπως φαίνεται ἤδη μέσα στήν Ὁμολογία του καί ὅπως τὸ ὑπογράμμισε ρητὰ στὴ Χαλκηδόνα, εἶναι ἀποκλειστικά «ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ μονογενῆς, ὁ θεὸς λόγος»¹³, πράγμα πού δὲν θὰ μπορούσε νὰ δεχθεῖ μὲ βάση τὴ διδασκαλία του ὁ Νεστόριος.

Πέρα ἀπ' αὐτὸ ὁμοῦς ὁ Βασιλείος τονίζει σαφῶς ὅτι ἡ δυοφυσιτικὴ του αὐτὴ φόρμουλα ὄχι μόνον εἶναι ἀντινεστοριανικὴ, ἀλλὰ καὶ κατάγεται ἀπὸ τὴ χριστολογικὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου καὶ εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μ' αὐτήν¹⁴. Πράγματι ἤδη μέσα στήν Ὁμολογία του ἡ δυοφυσιτικὴ του φόρμουλα (στίχ. 10-11) ὄχι μόνον συνοψίζει συμπερασματικά τὴν παράφραση πού κάνει ὁ ἴδιος στήν κυρίλλεια ἐρμηνεία τῶν «δύο τελείων» τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖται κατὰ κάποιον τρόπο δογματικὰ ἰσοδύναμη μ' αὐτήν, ἀφοῦ ἀποδίδει τὴν ἴδια δογματικὴ ἀλήθεια μὲ κάπως διαφορετικὸ τρόπο. Στὴ δυοφυσιτικὴ του φόρμουλα ὁ «εἷς κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός» γνωρίζεται «ἐν δύο φύσεσι» (στίχ. 10-11), ἐνῶ στήν παράφραση πού κάνει στήν κυρίλλεια ἐρμηνεία τῶν «δύο τελείων» τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν ἡ τέλεια θεότητα καὶ ἡ τέλεια ἀνθρωπότητα γνωρίζεται «ἐπὶ ἐνὸς προσώπου καὶ υἱοῦ καὶ κυρίου καὶ δεσπότη τῆς κτίσεως» (στίχ. 6-7). Κοινὰ σημεῖα μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν χριστολογικῶν τύπων εἶναι ὄχι μόνον ἡ ἔμφαση στὸν «ἕνα κύριον» ἢ τὸ «ἐν πρόσωπον», ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆση τῆς μετοχῆς τοῦ ρήματος «γνωρίζεσθαι». Ἡ στενὴ σχέση μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν χριστολογικῶν τύπων γίνεται μάλιστα ἀκόμη ἐμφανέστερη μὲ τὰ ὅσα διευκρινιστικὰ γιὰ τὴ δυοφυσιτικὴ του φόρμουλα λέει ὁ Βασιλείος στὴ Χαλκηδόνα: «Ὁ ἔλεγον ἐν δύο φύσεσιν γνωριζόμενον μετὰ τὴν ἔνωσιν, θεότητι τελεία καὶ ἀνθρωπότητι τελεία»¹⁵. Ἡ διευκρίνιση αὐτὴ δείχνει σαφῶς ὅτι οἱ δύο φύσεις στὴ δυοφυσιτικὴ φόρμουλα τῆς Ὁμολογίας τοῦ Βασιλείου δὲν εἶναι παρὰ ἡ τέλεια θεότητα καὶ ἡ τέλεια ἀνθρωπότητα, γιὰ τίς ὁποῖες μιλάει στήν παράφραση πού κάνει στήν κυρίλλεια ἐρμηνεία τῶν «δύο τελείων» τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν (στίχ. 6-7)¹⁶.

13. Βλ. MANSI, ὅπ. παρ.· ACO II,1,1,92 ἐξ.

14. Βλ. ὑποσ. 3, στίχ. 1-11.

15. Βλ. MANSI, VI, 636· ACO II,1,1,93.

16. Βλ. καὶ TH. ŠAGI-BUNIĆ, «*Deus perfectus et homo perfectus*» a Concilio Ephesino (a. 431) ad Chalcedonense (a. 451), Romae-Friburgi Brig.-Barcinone 1965, σ. 192.

β) Ἡ πηγὴ προελεύσεως τῆς δυοφυσιτικῆς φόρμουλας τοῦ Βασιλείου Σελευκείας

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς μᾶς ὀδηγοῦν ἀναπόφευκτα στὴν πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Βασίλειος παράγει τὴ δυοφυσιτικὴ του φόρμουλα, καί, ὅπως εἶναι εὐλόγο, ἡ πηγὴ αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸ παραπάνω χωρίο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας, στὸ ὁποῖο ὁ Κύριλλος ἐρμηνεύει μὲ δικό του τρόπο τὰ «δύο τέλεια» τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν. Πράγματι, στὸ χωρίο αὐτὸ ὁ Κύριλλος δὲν κάνει λόγο μόνο γιὰ τὴ διπλὴ τελειότητα τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου «ἐν θεότητι καί... ἀνθρωπότητι», ἀλλὰ καὶ ἀποκαλεῖ ρητὰ τὴ «θεότητα» καὶ τὴν «ἀνθρωπότητά» του «φύσεις» (κἂν ἡ τῶν φύσεων...)¹⁷, καὶ αὐτό, ὅπως φαίνεται, δὲν πέρασε ἀπαρατήρητο ἀπὸ τὸ Βασίλειο. Ἦδη κατὰ τὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τοῦ 448 ἔχει σαφῆ καὶ ἀποκρυσταλλωμένη γνώμη πάνω στὸ θέμα αὐτό. Εἶναι πολὺ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴ σημασία, μὲ τὴν ὁποία ἀντιλαμβάνεται τὴ φράση «δύο φύσεις» ὁ Βασίλειος, ἡ ἐρώτηση ποὺ κάνει κατὰ τὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο στὸν Εὐτυχῆ: «λέγεις γνωρίζεσθαι δύο φύσεις ἐν τῷ κυρίῳ, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα;».

Βέβαια ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς «θεότητας» καὶ τῆς «ἀνθρωπότητας» τοῦ Χριστοῦ ὡς «φύσεων», καὶ μάλιστα διαφορετικῶν μεταξύ τους, δὲν ἀπαντᾷ μόνο στὸ παραπάνω χωρίο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας, ἀλλὰ καὶ στὴ Β' ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς Νεστόριο¹⁸. Τὸ πλεονέκτημα ὁμῶς ποὺ ἔχει τὸ παραπάνω κυρίλλειο χωρίο εἶναι ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς «θεότητας» καὶ τῆς «ἀνθρωπότητας» τοῦ Χριστοῦ ὡς «φύσεων» συνδυάζεται μὲ τὴ διπλὴ τελειότητα τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ ἐκμεταλλεύεται θεολογικὰ ὁ Βασίλειος. Ἔτσι ἀπὸ τὴ φράση «εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστός... τέλειος... ἐν θεότητι καὶ τέλειος... ἐν ἀνθρωπότητι» τοῦ παραπάνω κυρίλλειο χωρίου πολὺ εὐκόλα παράγει τὴ φράση «εἷς κύριος... Ἰησοῦς Χριστός ἐν δύο φύσεσι» τῆς δυοφυσιτικῆς του φόρμουλας.

17. Βλ. PG 77, 180 B· MANSI VI, 672· ACO II,1,1, 110: «τέλειος ὢν ἐν θεότητι καὶ τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ ὡς ἐν ἐνὶ προσώπῳ νοούμενος. εἷς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, κἂν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῖται διαφορὰ, ἐξ ὧν τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν πεπεράχθαι φαμέν».

18. Βλ. MANSI VI, 813· ACO II,1,1, 173.

19. Βλ. Βλ. PG 77, 45 C· MANSI VI, 661. ACO II,1,1, 105: «οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, ἀποτελεσασῶν δὲ μᾶλλον τὸν ἕνα κύριον καὶ Χριστὸν καὶ υἱὸν θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος διὰ τῆς ἀφράστου καὶ ἀπορρήτου πρὸς ἐνότητα συνδρομῆς».

Ὁ Th. Šagi-Bunić ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ἐνδέχεται στὸ συμπέρασμα τοῦ αὐτοῦ ὁ Βασίλειος νὰ εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Πρόκλο Κων/πόλεως²⁰. Ἴσως τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πρόκλος ἔκανε λόγο γιὰ «δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει»²¹, διακρίνοντας ἔτσι τοὺς ὄρους «φύσις» καὶ «ὑπόστασις», ἀποτέλεσε γιὰ τὸν Βασίλειο προηγούμενο, προκειμένου νὰ θεωρήσει ὡς «φύση» τόσο τὴ «θεότητα» ὅσο καὶ τὴν «ἀνθρωπότητα» τοῦ Χριστοῦ²². Ἄλλωστε, ὅπως παρατηρεῖ, στὴν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο τοῦ 448 ὑπῆρξαν ὀρισμένα σημεῖα τῆς Χριστολογίας τοῦ Προκλου, ποὺ ἀναμφίβολα δὲν μποροῦμε νὰ τὰ περιφρονήσουμε²³.

Ὡστόσο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὅτι πράγματι ὑπάρχουν κάποια στοιχεῖα τῆς Χριστολογίας τοῦ Προκλου στὶς δογματικὲς διατυπώσεις τῶν πατέρων τῆς Ἐνδημούσας Συνόδου, ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι στὴν προκειμένη περίπτωση δὲν εἶναι καθόλου ἀναγκαῖο νὰ προσφύγουμε στὴ Χριστολογία τοῦ Προκλου, γιὰ νὰ ἐξηγήσουμε τὴν καταγωγή τῆς φράσης «εἷς... ἐν δύο φύσεσι» στὴ δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Βασιλείου. Κι αὐτὸ ὄχι μόνο γιὰ τὸν Βασίλειο τὸνίζει τὴν ἄμεση προέλευσή της ἀπὸ τὸν Κύριλλο²⁴, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἴδιον ὁ Κύριλλος, ὅπως εἶδαμε, ἀποκαλεῖ ρητὰ τὴ «θεότητα» καὶ τὴν «ἀνθρωπότητα» τοῦ ἐνὸς Κυρίου «φύσεις». Κατὰ συνέπεια τὸ χωρίο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Κύριλλος στὴν ἐπιστολὴ του στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας ἐρμηνεύει μὲ δικό του τρόπο τὰ «δύο τέλεια» τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν, ἔχει ὅλες τὶς προϋποθέσεις, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ Βασίλειος μὲ τὴ ζωντάνια καὶ τὴ γονιμότητα τῆς σκέψης του νὰ παραγάγει ἀπὸ τὴ φράση «εἷς... τέλειος... ἐν θεότητι καὶ τέλειος... ἐν ἀνθρωπότητι» τὴ φράση «εἷς... ἐν δύο φύσεσι» τῆς δυοφυσικῆς του φόρμουλας. Μὲ τὴ φράση αὐτὴ ὁ Βασίλειος οὐσιαστικὰ συνοψίζει μὲ συμπερασματικὸ τρόπο τὴ διπλὴ τελειότητα «ἐν θεότητι καὶ... ἀνθρωπότητι» τοῦ ἐνὸς προσώπου τοῦ Χριστοῦ, σύμφω-

20. Βλ. Th. ŠAGI-BUNIĆ, ὅπ. παρ., σ. 195 ἐξ.

21. Βλ. ΠΡΟΚΛΟΥ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ, *Sermo de dogmate incarnationis* (ἀπόσπ.), FR. DIEKAMP, *Doctrina Patrum De incarnatione Verbi. Ein griechisches Florilegium aus der Wende des 7. Und 8. Jahrhunderts*, Aschendorff Munster ²1981, σ. 49: «καὶ ἔστιν εἷς υἱός, οὐ τῶν φύσεων εἰς δύο ὑποστάσεις διαιρουμένων, ἀλλὰ τῆς φρικτῆς οἰκονομίας τὰς δύο φύσεις εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐνωσάσης...».

22. Βλ. Th. ŠAGI-BUNIC, ὅπ. παρ., σ. 194: «*Novum* episcopi seleuciensis in so est, quod –post Proclum Constantinopolitanum– clare terminum natura ponit ex parte quidditatis, seiungendo decisive naturam ab *illo qui* in natura dignoscitur atque in ea perfectus est».

23. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 196 ἐξ.

24. Βλ. στὴν ὑπόσημ. 3 τοὺς στίχ. 6-7 ποὺ διατυπώνουν, ὅπως εἶδαμε, μὲ ἄλλο τρόπο τοὺς στίχ. 10-11 τῆς Ὁμολογίας τοῦ Βασιλείου.

να με τὸ παραπάνω χωρίο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίλλου στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας²⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ μετοχὴ «γνωρίζομενον», μετὰ τὴν ὁποία κατακλείεται ἡ δυοφυσιτικὴ του φόρμουλα (στίχ. 11), μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε βέβαια ὅτι, ὅπως καὶ τὴ μετοχὴ «γνωρίζομένην» (στίχ. 7), ὁ Βασίλειος τὴν παράγει κατὰ πάσα πιθανότητα ἀπὸ τὴ φράση «μὴ ἀγνοῖται» (= «γνωρίζεται»), ποὺ ἀπαντᾷ καὶ αὐτὴ στὸ ἴδιο κυρίλλειο χωρίο²⁶. Μετὰ τὴ μετοχὴ αὐτὴ ὁ Βασίλειος ἀποδίδει οὐσιαστικὰ μετὰ μίαν λέξιν τὴ βασικὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου, ποὺ διασώζεται στὸ χωρίο αὐτό, ὅτι ἡ ἐνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ δὲν ἀναιρεῖ τὴ διαφορὰ τῶν δύο φύσεων τοῦ συνῆλθαν σ' αὐτὴν τὴν «ἀπόρρητον ἔνωσιν»²⁷, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ διάχυτη μετὰ τὶς Διαλλαγὲς διδασκαλία του ὅτι ἡ γνῶσις τῆς διαφορᾶς τῶν φύσεων μετὰ τὴν ἔνωσιν δὲν σημαίνει διαίρεση ἢ χωρισμὸ ἢ διάσπαση τοῦ ἐνὸς προσώπου τοῦ σαρκωμένου Λόγου σὲ δύο φύσεις καὶ δύο πρόσωπα, γιατί οἱ φύσεις του διακρίνονται μετὰξὺ τους «κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν»²⁸.

25. Βλ. ΤΗ. ŠAGI-BUNIĆ, «Duo perfecta et duae naturae in definitionem dogmatica chalcedonensi», στὸ *Laurentianum* 5(1964), σ. 325 κ.έ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «*Deus perfectus et homo perfectus*» a *Concilio Ephesino (a. 431) ad Chalcedonense (a. 451)*, Romae-Friburgi Brig.-Barcinone 1965, σ. 209 κ.έ. Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, ὅπ. παρ., σ. 204.

26. Βλ. τὸ χωρίο αὐτὸ στὴν ὑποσ. 17.

27. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ χωρίο τῆς ὑποσ. 18.

28. Βλ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἐπιστολὴ 46, Πρὸς Σούγκκεσον ἐπίσκοπον Διοκαισαρείας ἐπιστολὴ Β', PG 77, 245 A· ACO I,1,6, 162: «Ἄλλ' ἠγνόησαν ὅτι ὅσα μὴ κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν διαιεῖσθαι φιλεῖ, ταῦτα πάντως καὶ εἰς ἑτερότητα τὴν ἀνά μέρος ὀλοτρόπως καὶ ἰδικὴν ἀποφοιτήσειεν ἂν ἀλλήλων. ἔστω δὲ ἡμῖν εἰς παράδειγμα πάλιν ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος. Δύο μὲν γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοοῦμεν τὰς φύσεις, μίαν μὲν τῆς ψυχῆς, ἑτέραν δὲ τοῦ σώματος· ἀλλ' ἐν ψιλαῖς διελόντες ἐννοίαις καὶ ὡς ἐν ἰσχυαῖς θεωρίαις ἦτοι νοῦ φαντασίαις τὴν διαφορὰν δεξάμενοι οὐκ ἀνά μέρος τίθεμεν τὰς φύσεις οὔτε μὴν διαμπάξ διατομῆς δύναμιν ἐφίεμεν αὐταῖς ἀλλ' ἐνὸς εἶναι νοοῦμεν, ὥστε τὰς δύο μηκέτι μὲν εἶναι δύο, δι' ἀμφοῖν δὲ τὸ ἐν ἀποτελεῖσθαι ζῶον». Βλ. καὶ Ἐπιστολὴ 44, Πρὸς Εὐλόγιον πρεσβύτερον Κων/πόλεως, PG 77, 225 B· ACO I,1,4, 35: «... ὁποῖόν ἐστιν καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ εἰπεῖν ἀνθρώπου· ἔστιν μὲν γὰρ ἐκ διαφορῶν φύσεων, ἀπὸ τε σώματος, φημί, καὶ ψυχῆς. Καὶ ὁ μὲν λόγος καὶ ἡ θεωρία οἶδε τὴν διαφορὰν· ἐνώσαντες δέ, τότε ποιοῦμεν μίαν ἀνθρώπου φύσιν. Οὐκοῦν οὐ τὸ εἰδέναι τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν, διατέμναι ἐστὶν εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστόν». Ἐπιστολὴ 45, Πρὸς Σούγκκεσον ἐπίσκοπον Διοκαισαρείας ἐπιστολὴ Α', PG 77, 232 D - 233 A· ACO I,1,6, 153 ἐξ.: «Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἦκεν εἰς ἐννοίαν καὶ εἰς μόνον τὸ ὄραν τοῖς τῆς ψυχῆς ὁμμασιν τίνα τρόπον ἐνηνθρώπησεν ὁ μονογενῆς, δύο τὰς φύσεις εἶναι φαμέν τὰς ἐνωθείσας, ἕνα δὲ Χριστόν καὶ υἱὸν καὶ κύριον, τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον». Ἐπιστολὴ 40, Πρὸς Ἀκάκιον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς, PG

Χαρακτηριστικές για την έννοια, με την οποία αντιλαμβάνεται ο Βασίλειος Σελευκείας τη μετοχή «γνωριζόμενον» (στίχ. 11) ή «γνωριζομένην» (στίχ. 7) στη δυοφυσιτική Όμολογία του, είναι οι έξης δύο διευκρινιστικές παρεμβάσεις του στη σύνοδο της Χαλκηδόνας:

α) «Όταν οί Αιγύπτιοι και ἄλλοι μονοφυσιτίζοντες ἐπίσκοποι ἀντέδρασαν ἐξ αἰτίας τῆς δυοφυσιτικῆς του φόρμουλας, φωνάζοντας «Τὸν ἀμέριστον μηδεὶς χωρίζετω, τὸν ἕνα υἱὸν οὐδεὶς λέγει δύο», αὐτὸς συμφώνησε μαζί τους ὑπογραμμίζοντας ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀντίθεσή του στὸ Μονοφυσιτισμὸ μετὰ τὴν ἐξῆς δήλωση: «Ἀνάθεμα τῶ μερίζοντι ἀνάθεμα τῶ διαιροῦντι τὰς δύο φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν· ἀνάθεμα δὲ καὶ τῶ μὴ γνωρίζοντι τὸ ἰδιάζον τῶν φύσεων»²⁹.

β) «Όταν ἐπίσης ὁ Εὐστάθιος Βηρυτοῦ, θορυβημένος προφανῶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆ δυοφυσιτικῆς φόρμουλα τοῦ Βασιλείου καὶ τὶς λοιπὲς δυοφυσιτικὲς ἐκφράσεις ποὺ ἀκούστηκαν στὴ σύνοδο, ἐξέφρασε τὸ φόβο ὅτι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἰσχυριστοῦν μερικοὶ ὅτι «ἐδογματίσθη δύο φύσεις λέγειν μετὰ τὴν ἔνωσιν μεμερισμένας», τότε ὁ Βασίλειος τὸν διέκοψε ἀπότομα καί, θέλοντας νὰ καταστήσει σαφῆ τὴ διαφορὰ τοῦ ὀρθόδοξου χριστολογικοῦ δόγματος ἀπὸ τὸν Νεστοριανισμό καὶ τὸν Μονοφυσιτισμὸ, ἔδωσε μετὰ ἔμφαση τὴν ἐξῆς διευκρίνιση: «Γνωρίζομεν τὰς φύσεις, οὐ διαιροῦμεν· οὔτε διηρημένας οὔτε συγκεχυμένας λέγομεν»³⁰.

Στὴ νεστοριανικὴ διαίρεση καὶ τὴ μονοφυσιτικὴ σύγχυση τῶν φύσεων ὁ Βασίλειος ἀντιπαρατάσσει τὴν ἀπλὴ «γνώση» τους, ποὺ δὲν νοεῖται διαφορετικὰ παρὰ μόνον μετὰ κυρίλλειο τρόπο, ὡς διάκριση δηλ. τῶν φύσεων «κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν». Οἱ ἐκφράσεις «γνωρίζειν τὰς φύσεις» καὶ «γνωρίζειν τὸ ἰδιάζον τῶν φύσεων», ποὺ χρησιμοποίησε πιὸ πάνω ὁ Βασίλειος, εἶναι ταυτόσημες μεταξύ τους. «Γνωρίζειν τὰς φύσεις» σημαίνει «γνωρίζειν τὸ ἰδιάζον τῶν φύσεων». Μετὰ τὴν έννοια αὐτή, ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε, οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς εἶναι παράλληλες μετὰ τὴν ἐκφραση «ἢ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῖται διαφορὰ», ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Κύριλλος στὸ πιὸ πάνω χωρίο τῆς ἐπιστολῆς του στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας, ὅπου ἐρμηνεύει τὰ «δύο τέλεια» τῆς Ἐκθέσεως Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν.

77, 192 D, 193 A, 193 C· ACO I,1,4, 26, 27. Βλ. ἐπίσης καὶ R. V. SELLERS, *Two ancient Christologies. A study in the christological thought of the schools of Alexandria and Antioch in the early history of christian doctrine*, London 1954, σ. 93 κ.έ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *The Council of Chalcedon. A historical and doctrinal survey*, London 1961, σ. 144.

29. Βλ. Mansi, VI, 636· ACO II,1,1, 93.

30. Βλ. Mansi, VI, 744· ACO II,1,1, 143.

Βέβαια υπάρχουν και άλλες παρόμοιες εκφράσεις που χρησιμοποίησε ο Κύριλλος κυρίως σε επιστολές του μετά τις Διαλλαγές³¹, τις οποίες εκφράσεις ασφαλώς γνώριζε ο Βασίλειος, αφού ήταν, όπως φαίνεται από τις χριστολογικές δηλώσεις του στην Ένδημοῦσα και τη «ληστρική» σύνοδο, πολύ καλός γνώστης και των δύο πτυχών της Χριστολογίας του Κυρίλλου. Έχουμε όμως τη γνώμη ότι ο όρος «γνωρίζειν» στους διάφορους τύπους του, που ένσυνείδητα και επίμονα συνδέει ο Βασίλειος με τις «δύο φύσεις», δεν είναι δυνατό παρά να προέρχεται από την έκφραση «μη άγνοῖται (= «γνωρίζεται») του παραπάνω κυρίλλειου χωρίου. Κι αυτό όχι μόνο γιατί τόσο η μετοχή «γνωρίζομένην» (στίχ. 7) όσο και η μετοχή «γνωριζόμενον» (στίχ. 11) στην Όμολογία του συνδέονται οργανικά με τις εκφράσεις «θεότητα... τελείαν... και ανθρωπότητα τελείαν» (στίχ. 7) και «έν δύο φύσεσι» (στίχ. 11) αντίστοιχα, που προέρχονται επίσης από το ίδιο κυρίλλειο χωρίο, αλλά και γιατί οι «δύο φύσεις», με τις οποίες συνάπτεται το «γνωρίζειν» ή «γνωρίζεσθαι», νοούνται, όπως είδαμε, κατά τον Βασίλειο όπως ακριβώς και στο παραπάνω κυρίλλειο χωρίο: ως τέλεια θεότητα και τέλεια ανθρωπότητα.

Κατά συνέπεια, αν και η δυοφυσιτική φόρμουλα της Όμολογίας του Βασιλείου (στίχ. 10-11) μορφολογικά συνδέεται με τον Νεστόριο και ίσως κατάγεται απ' αυτόν, μπορούμε βέβαια και με βεβαιότητα να δεχθούμε ότι και ουσίαν ο Βασίλειος την παράγει από τον Κύριλλο. Κι αυτό, γιατί σημασία δεν έχει τόσο η μορφολογική σχέση της με τον Νεστόριο όσο κυρίως η γενετική και κατά το περιεχόμενο σχέση της με τη Χριστολογία του Κυρίλλου. Μόνο με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται ο Βασίλειος τη δυοφυσιτική του φόρμουλα μπορεί να νοηθεί σύμφωνα με τη διδασκαλία του Κυρίλλου διάκριση των φύσεων του σαρκωμένου Λόγου μετά την ένωση, χωρίς να υπάρχει κίνδυνος διασπάσεως του προσώπου του. Γι' αυτό ακριβώς σε συνάρτηση με τις εκφράσεις «γνωρίζειν τας φύσεις» ή «γνωρίζειν τὸ ἰδιάζον τῶν φύσεων», που σχετίζονται όπως ήδη πτε με τη δυοφυσιτική φόρμουλα της Όμολογίας του, ο Βασίλειος αισθά-

31. Βλ. κυρίως τις εκφράσεις: «τὸ εἰδέναι τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν» (Ἐπιστολή 44, Πρὸς Εὐλόγιον πρεσβύτερον Κων/πόλεως, PG 77, 225 B· ACO I,1,4, 35)· «έν ψυλαῖς διελόντες έννοιαις και ὡς έν ισχναῖς θεωρίας ἦτοι νοῦ φαντασίας τὴν διαφορὰν (ένν. τῶν φύσεων) δεξάμενοι» (Ἐπιστολή 46, Πρὸς Σούγκνεσον ἐπίσκοπον Διοκαισαρείας ἐπιστολή Β', PG 77, 245 A· ACO I,1,6, 162)· «Και κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο νοηθεῖ αν ἡ τῶν φύσεων, ἡγουν ὑποστάσεων διαφορὰ· οὐ γὰρ που ταῦτον έν ποιότητι φυσικῆ θεότης και ανθρωπότης» (Ἐπιστολή 40, Πρὸς Ἀκάκιον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς, PG 77, 193 BC· ACO I,1,4, 27).

νεται, όπως είδαμε, την ανάγκη να υπογραμμίσει το ασύγχυτο και αδιαίρετο των δύο φύσεων. Η υπογράμμιση μάλιστα αυτή γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να θεωρείται αναπόσπαστο στοιχείο του «γνωρίζειν τὰς φύσεις» και κατ' ἐπέκταση τῆς δυοφυσικῆς του φόρμουλας. Ἄλλωστε δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἤδη ἀπὸ τὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448, ὅπου διατύπωσε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ δυοφυσικὴ του φόρμουλα, ὁ Βασίλειος τονίζει μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση τὸ ασύγχυτο καὶ αδιαίρετο τῶν δύο φύσεων, ἀποκλείοντας ταυτόχρονα καὶ τὸν Νεστοριανισμό καὶ τὸν Μονοφυσισμὸ³². Σ' αὐτὸν τὸ διμέτωπο ἀγῶνά του ἐναντίον τῶν δύο αὐτῶν ἀκραίων καὶ ἀντίθετων μεταξύ τους χριστολογικῶν αἱρέσεων ἡ δυοφυσικὴ του φόρμουλα εἶναι τὸ πιὸ ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ποὺ ἔχει στὰ χέρια του, φτιαγμένο μὲ βάση τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίλλου στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας.

γ) Ἡ υπογράμμιση τοῦ κυρίλλειου χαρακτηῖρα τῆς δυοφυσικῆς φόρμουλας τοῦ Βασιλείου στὸν Ὅρο τῆς Χαλκηδόνας

Ἡ ἀξία τῆς δυοφυσικῆς φόρμουλας τοῦ Βασιλείου γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τόσο τοῦ Νεστοριανισμοῦ ὅσο καὶ τοῦ Μονοφυσισμοῦ μὲ βάση τὴ χριστολογικὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου δὲν ἀγνοήθηκε ἀσφαλῶς ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Χαλκηδόνας, οἱ ὅποιοι στὸν Ὅρο ποὺ συνέταξαν, ὅπως ὑποστηρίξαμε σὲ σχετικὴ μελέτη μας³³, ἐπιδίωξαν ὄχι μόνον νὰ προσδώσουν ἐμφανῶς κυρίλλειο χαρακτηῖρα, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν διατηρήσουν ἄθικτο ἀπὸ τίς ἐλάχιστες προσθήκες καὶ τίς τροποποιήσεις ποὺ προτάθηκαν μέσα στὴ σύνοδο. Ἔτσι, ὅταν κατὰ τὴν ε' συνεδρία τῆς συνόδου τέθηκε ζήτημα ἀντικαταστάσεως τῆς φόρμουλας «ἐκ δύο φύσεων» ποὺ περιεῖχε ὁ ἀρχικὸς Ὅρος μὲ μία ἄλλη φράση ποὺ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν Τόμο τοῦ Λέοντος καὶ νὰ ἔχει σαφῆ δυοφυσικὸ χαρακτηῖρα, ἡ ἐπιτροπὴ ποὺ συστάθηκε γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ ἀρχικοῦ Ὅρου προτίμησε

32. Βλ. τὴν παρατήρηση ποὺ ἔκανε ὁ Βασίλειος στὸν Εὐτυχῆ ἐξαφορμῆς τῆς μονοφυσικῆς ὁμολογίας του στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448: «ἐὰν μὴ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀχωρίστους καὶ ἀσυγχύτους εἴπῃς δύο φύσεις, σύγχυσιν λέγεις καὶ σύγκρασιν» (MANSI VI, 637· ACO II,1,1 93. Πρβλ. καὶ Mansi VI, 817 ἑξ.· ACO II,1,1, 175).

33. Βλ. Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *Γένεση καὶ πηγὲς τοῦ Ὅρου τῆς Χαλκηδόνας. Συμβολὴ στὴν ἱστοριοδογματικὴ διερεύνηση τοῦ Ὅρου τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 93 κ.έ., 136 κ.έ., 197 κ.έ.

για τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀντὶ τῆς δυοφυσιτικῆς φόρμουλας («ψήφου») τοῦ πάπα Λέοντος, ποὺ πρότειναν οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀντιπρόσωποι³⁴, τῆ δυοφυσιτικῆς φόρμουλα τοῦ Βασιλείου ποὺ εἶχε κυρίλλεια προέλευση καὶ ἑναρμονιζόταν ἀπόλυτα μὲ τὸ διάχυτο κυρίλλειο χαρακτῆρα ποὺ εἶχε τὸ κείμενο τοῦ ἀρχικοῦ Ὁρου³⁵. Γιὰ νὰ καταστήσει μάλιστα ἡ ἐπιτροπὴ ποὺ συστάθηκε γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ ἀρχικοῦ Ὁρου ἐμφανῆ μέσα στὸ κείμενο τοῦ τελικοῦ Ὁρου τὴν κυρίλλεια πηγὴ προελεύσεως τῆς καινούργιας αὐτῆς δυοφυσιτικῆς φόρμουλας καὶ νὰ ἀποκλείσει ἔτσι τὸ ἐνδεχόμενο νὰ θεωρηθεῖ ὡς νεστοριανικὴ, διατύπωσε τὴ διπλὴ τελειότητα ὅχι μὲ τὴ μορφή ποὺ εἶχε στὴν Ἐκθεσὴ Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν («θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον»), ποὺ ἀπηχοῦσε τὸν ἀντιοχειανὸ τρόπο διατυπώσεως, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐρμηνευτικὴ μορφή ποὺ τῆς ἔδωσε ὁ Κύριλλος στὴν ἐπιστολὴ του στὸν Ἰωάννη Ἀντιοχείας («τέλειος... ἐν θεότητι καὶ τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι»), μὲ βάση τὴν ὁποία ὁ Βασίλειος, ὅπως εἶδαμε, παράγει τὴ δυοφυσιτικὴ του φόρμουλα³⁶. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ διατύπωσε τὴ διπλὴ τελειότητα στὸ κείμενο τοῦ τελικοῦ Ὁρου ὡς ἐξῆς: «τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι» (στίχ. 5-6).

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ἐπιτροπὴ ἀναθεωρήσεως τοῦ ἀρχικοῦ Ὁρου πέτυχε ὅχι μόνον νὰ καταστήσει ἀδιαμφισβήτητη μέσα στὸ κείμενο τοῦ τελικοῦ Ὁρου τὴν κυρίλλεια καταγωγὴ τῆς καινούργιας δυοφυσιτικῆς του φόρμουλας, ἀλλὰ καὶ νὰ προβάλει ἔντονα τὴ στενὴ καὶ ἄρρηκτη σχέση της μὲ τὴ διπλὴ τελειότητα, ὅπως, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε, ἀνάλογα συνέβαινε καὶ στὴν Ὁμολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας στὴν Ἐνδημοῦσα σύνοδο τοῦ 448³⁷. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ δυοφυσιτικὴ φόρμουλα τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνος («ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν... ἐν δύο φύσεσιν... γνωριζόμενον») δὲν σημαίνει γιὰ τοὺς Πατέρες τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν τελειότητα τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τοῦ σαρκωμένου Λόγου, «ἐν θεότητι καὶ ἐν ἀνθρωπότητι», εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ νεστοριανικὴ διαίρεση ἢ ἡ μονοφυσιτικὴ σύγχυση τῶν δύο φύσεων, τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν Χριστῷ. Αὐτὸ ἄλλω-

34. Βλ. MANSI VII, 105· ACO II,1,2, 125[321]: «Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες εἶπον· Πρόσθετε οὖν τῷ ὄρω κατὰ τὴν ψήφον τοῦ ἀγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Λέοντος δύο φύσεις εἶναι ἡνωμένας ἀτρέπτως καὶ ἀμερίστως καὶ ἀσυγχύτως ἐν τῷ Χριστῷ».

35. Βλ. Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *ὄπ. παρ.*, σ. 175 ἐξ., 200.

36. Βλ. καὶ *ὄπ. παρ.*, σ. 207 ἐξ.

37. Βλ. καὶ Γ. Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 242 ἐξ.

στε υπογραμμίζουν σαφώς και τὰ τέσσερα ἐπιρρήματα («ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως») πού παρεμβάλλονται στή δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασία ἀντιλαμβάνονται τὴ δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ε΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου (553), ἐπισημαίνοντας ὄχι μόνο τὴν ἀντινεστοριανικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντιμονοφυσικὴ σημασία τῆς. Ὅπως ἀναφέρουν ρητὰ στὸν Ὁρο τους, «Εἴ τις ἐν δύο φύσεσι λέγων μὴ ὡς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν γνωρίζεσθαι ὁμολογεῖ, ἵνα διὰ τούτου σημαίῃ τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἀσυγχύτως ἢ ἄφραστος ἔνωσις γέγονεν... ἀλλ' ἐπὶ διαίρεσει τῇ ἀνά μέρος τὴν τοιαύτην λαμβάνει φωνὴν ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ἢ τὸν ἀριθμὸν τῶν φύσεων ὁμολογῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνὸς κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ λόγου σαρκωθέντος μὴ τῇ θεωρίᾳ μόνῃ τὴν διαφορὰν τούτων λαμβάνει... οὐκ ἀναιρουμένην διὰ τὴν ἔνωσιν... ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω»³⁸. Τόσο οἱ Πατέρες τῆς Δ΄ ὅσο καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ε΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου συμπίπτουν ἀπόλυτα ὡς πρὸς τὴν κυρίλλεια σημασία τῆς δυοφυσικῆς φόρμουλας τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ δὲν ὑπάρχει καμιά δογματικὴ διαφοροποίηση μεταξὺ Δ΄ καὶ Ε΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου, ὅπως ἐσφαλμένα ὑπέθεσαν ὀρισμένοι δυτικοὶ ἐρευνητές³⁹.

Συμπέρασμα

Ὅστερα ἀπ' ὅσα εἶπαμε, ἔγινε πιστεύουμε σαφὲς ὅτι, ἂν καὶ ἡ δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας εἶχε κατὰ πάσα πιθανότητα ἀρχικὰ νε-

38. Βλ. MANSI IX, 381· ACO IV,1, 242.

39. Βλ. ἐνδεικτικὰ A. VON HARNACK, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, 2. Bd. (Die Entwicklung des kirchlichen Dogmas I), Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Freiburg i. B. 1888, σ. 36 ἐξ.: 399. Al. Grillmeier, «Vorbereitung des Mittelalters. Eine Studie über das Verhältnis von Chalkedonismus und Neu-Chalkedonismus in der lateinischen Theologie von Boethius bis zu Gregor dem Grossen», σὺ Α. GRILLMEIER - H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon*, Bd. II, Würzburg 1953, σ. 563. R. DEVRESSE, *Essai sur Theodore de Mopsueste*, Studi e Testi 141, Città del Vaticano 1948, σ. 220. CH. MOELLER, «Le chalcédonisme et le néo-chalcédonisme en Orient de 451 à la fin du VIe siècle», σὺ Α. GRILLMEIER - H. BACHT, *Das Konzil von Chalkedon*, Bd. I, Würzburg 1952, σ. 647 κ.έ. Βλ. ἐπίσης ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΥ, *Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (Εἰσαγωγή, Πρακτικά, Σχόλια)*, Ἀθῆναι 1985, σ. 131 ἐξ.

στοριανική προέλευση, έντουτοις ύστερα από το βήμα που έκανε ο Βασίλειος Σελουκείας από αντιοχειανής πλευράς να τη συνδέσει γενετικά και κατά το περιεχόμενό της με τη Χριστολογία του Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, χρησιμοποιήθηκε ανεπιφύλακτα από τους Πατέρες της Δ΄ Οικουμενικής συνόδου στον Ὅρο που συνέταξαν όχι μόνο με αντιμονοφυσική, αλλά και με αντίεστοριανική σημασία. Με άλλα λόγια οί Πατέρες της Χαλκηδόνας στο πιο κρίσιμο και αποφασιστικό σημείο το Ὅρου που συνέταξαν, στη δυοφυσική του φόρμουλα, δέν δίστασαν, προκειμένου να εκφράσουν σαφώς την ὀρθόδοξη Χριστολογία, να χρησιμοποιήσουν την ὀρολογία που εἶχε χρησιμοποιήσει ἀκόμη και ὁ Νεστόριος, ἀφοῦ πρώτα τῆς προσέδωσαν ἐξολοκλήρου κυρίλλειο περιεχόμενο, γεφυρώνοντας ἔτσι ὀριστικά τὸ χάσμα μεταξύ ἀντιοχειανῆς και ἀλεξανδρινῆς χριστολογικῆς ὀρολογίας.

Τὸ γεγονός αὐτό, καίτοι δέν εἶναι μοναδικὸ μέσα στήν ἱστορία τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας, ἀναδεικνύει ὡστόσο με τὸν πιο εὔγλωττο και ἐντυπωσιακὸ τρόπο τὴ θεολογικὴ ἀρχὴ που πρυτανεύει μέσα σ' ὀλόκληρη τὴν ὀρθόδοξη παράδοση, σύμφωνα με τὴν ὀποία ἐκεῖνο που ἐνδιαφέρει τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος δέν εἶναι ἡ ὀρολογία καθ' ἑαυτὴν ἢ ἡ προέλευσή της, ἀλλὰ ἡ σημασία που αὐτὴ ἀποκτᾶ, ὡστε νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκφράσει σαφώς τὸ ὀρθόδοξο δόγμα. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ δυοφυσικὴ φόρμουλα τοῦ Ὅρου τῆς Χαλκηδόνας ἀποτελεῖ πράγματι ἕνα ἀπὸ τὰ πιο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα μέσα στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας.